

Прегледни рад

УДК: 338.487:339.137.2(497.11 Чајетина)

Модел конкурентности општине Чајетина као туристичке дестинације

Стефан Денда^{1*}

¹ Студент мастер студија, Универзитет у Београду, Географски факултет

Сажетак: Овај рад се бави оценом конкурентности општине Чајетина као туристичке дестинације применом модела који су пласирали Crouch и Ritchie 1999. године. Овим моделом обухваћено је пет компоненти туристичке дестинације: кључни ресурси и атракције, фактори подршке, менаџмент дестинације и детерминанте које одређују и повећавају конкурентност (ситуациони услови). Модел обухвата 36 атрибута конкурентности дестинације који су груписани у оквиру наведених детерминанти. У конкретном примеру налазе се детерминанте које се односе на природне услове, културу, догађаје и забаву, супраструктуру, везе са емитивним тржиштима, инфраструктуру и приступачност, комуналне услуге, гостољубивост, предузетништво, политичку вољу, али и на локацију, безбедност, цене, међузависност дестинација, имиџ и носећи капацитет. Поред набројаних, овај модел је инкорпорирао појам политике, планирања и развоја дестинације са издвојеним приоритетним пројектима у наредном периоду. Циљ овог рада је указивање на значај Чајетине и Златибора на туристичкој мапи Србије.

Кључне речи: Чајетина, туристичка дестинација, конкурентност, пројекти

JEL класификација: L83

Model of competitiveness of Čajetina Municipality as a tourist destination

Abstract: This paper deals with the competitiveness of Čajetina Municipality as a tourist destination by using model that is placed by Crouch and Ritchie in 1999. This model includes five components of tourist destination: key resources and attractions, support factors, destination management and determinants that define and enhance competitiveness (situational conditions). This model includes 36 attributes of destination competitiveness which are grouped within these determinants. In this particular example there are determinants which are related to natural conditions, culture, events and entertainment, suprastructure, relations with emissive markets, infrastructure and accessibility, utilities, hospitality, entrepreneurship, political will, but also include location, safety, prices, and interdependence of destinations, image and carrying capacity. In addition, this model incorporates the concept of policy, planning and destination development with separate priority projects in the future. The aim of this paper is to emphasize the importance of Čajetina and Zlatibor on the tourist map of Serbia.

* stefandenda1990@yahoo.com

Key words: Čajetina, tourist destination, competitiveness, projects

JEL classification: L83

1. Увод

Према (Crouch, & Ritchie, 1999) конкурентност дестинације заснива се на њеним наслеђеним ресурсима који су основа компаративне предности и способностима да те ресурсе искористи, што је основ конкурентске предности. Конкурентност дестинације чине два различита али међусобно повезана окружења: микро (сама дестинација и предузећа из различитих сектора у њеном оквиру) и макро (спољни елементи који чине макро окружење и утичу на њега). У наредном краћем излагању биће приказане конкурентске предности општине Чајетина у функцији њеног развоја као туристичке дестинације. Кроз њена основна обележја стећи ће се основна слика о Чајетини и туристичком центру Златибор као репрезентима туризма на туристичкој мапи Србије и ширег региона.

2. Кључни ресурси и атракције

Природни услови

Општина Чајетина се налази у Динарском пределу Србије обухватајући таласасту висораван између река Сушице и Увца и планина Таре и Муртенице са планинским масивом Златибора као њеним средишњим и главним делом (Јовичић, 2009). Просечна надморска висина општине износи 1000 m, а највиши планински врхови су Торник (1496 m) и Чигота (1422 m). У геолошком погледу територију карактерише део Мачкатске површи, плато Златиборске висоравни као и долинске стране река. Због карактеристичног терена сачињеног од кречњака са доломитима уз присуство ултрабазичних стена (периодита) и серпентина овај део Динарске платформе карактерише изузетно геонаслеђе. У том контексту су присутни и многи геоморфолошки објекти у виду поља (Бранешко, Рожанско итд.), спелеолошких објеката (Споменик природе „Стопића пећина“), као и кањон Увца иначе специјални резерват природе. Због мешавине медитеранске и континенталне климе и услед заштићености од удара јаких ветрова овај простор има одлике ваздушне бање па самим тим и основу здравственог туризма. Читав простор је прожет многобројним водним објектима као што су речни токови Великог и Црног Рзава, Увца, вештачким лимнолошким објектима (Краљеве воде на Златибору, Рибничко језеро на Црном Рзаву), Гостиљски водопад и бројни извори хладне али и термоминералне воде (Беле воде, бања Вапа код Рожанства). Сам терен и климатске одлике су условиле специфичан ландшафт (пејсаш) који се огледа у травнатим пашњацима (суватима) са једне и пределима борових шума са друге стране. То су можда и били кључни разлози због чега овде има више заштићених природних добара попут Парка природе „Мокра Гора“ и „Златибор“ (у поступку заштите), Природни резерват „Парк шума Рибница“ Споменик природе „Три стабла црног бора“ као и пређашња поменута добра (<http://www.zlatibor.org.rs>).

Култура

Ово поднебље у којем је данас туризам веома заступљен негује и многобројне антропогене потенцијале који су настали као последица богате историје овога краја. Присутна су археолошка налазишта из најранијег доба (градине – илирска керамика и тумулуси – гробнице), сакрални објекти у виду цркава брвнара из турског периода у насељима Јабланица, Кућани и другим, цркве грађене од

тесаног камена у Сирогојну, Мачкату али и манастири „Увац“ у селу Стублу из 17. века и „Дубрава“ у Доброселици. Бурни историјски догађаји оставили су за собом и бројна спомен обележја попут спомен чесама („Краљева чесма“ на Краљевим водама, чесма краља Милана Обреновића у Чајетини), спомен обелиска на Шуматовом брду у част изгинулим партизанима, али и спомен бисти академика Миладина Пећинара, армијског ђенерала Крста Смиљанића и стећака у Шљивовици, Кривој Реци и Семегњеви (Бјељац, 2006). Значајну атрактивност има и архитектура овога краја оивичена у „осећанкама“ – ручно изграђеним кућама од боровог дрвета постављеним на подлогу од камена. У том правцу ишло је и стварање „Старог села“ – јединственог музеја плетилца под отвореним небом у Сирогојну са комплексом цркава Св. Апостола Петра и Павла. Ова тематска целина заједно са одвојеним објектима у виду „Титове виле“ на Златибору и родних кућа Димитрија Туцовића у Гостиљу и Саве Јовановића Сирогојна у Трнави представљају споменике културе од изузетног значаја (Станковић, 2012).

Активности, догађаји и забава

У понуди општине се налазе многе активности које одсликавају живот и традицију његових житеља изражену кроз богат мелос и фолклор (игре у крзним златиборским ношњама уз развучену песму из тзв. „вика“). Свој карактер аутохтоно становништво илуструје кроз шаролике туристичко – забавне (Златиборско лето, Летњи улични ерски кабареи у Чајетини), етнографске (Сабор изворне народне песме „Без извора нема воде“ у Рожанству), спортске („Златиборска хајка на вукове“ и „Сеоски вишебој“ у Јабланци) али и привредно – туристичке манифестације као што су „Шљивовички сајам ракије“ и „Пршутујада“ у Мачкату (Бјељац, 2010).

Супраструктура

Сви објекти од којих се већина налази на Златибору подређени су развоју угоститељско – туристичке привреде. У понуди се налази велики број различито категорисаних смештајних капацитета намењених различитим тржишним нишама посетилаца. Према подацима Општине Чајетина понуда располаже са око 60 регистрованих објеката од чега са 12 хотела (Мона, Палисад, Олимп и др.), четири мотела, Институтом за болести штитасте жлезде и метаболизма „Чигота“, апартманским насељем „Краљеви конаци“, 19 радничких, два дечја и једним студентским одмаралиштем (Ратко Митровић, Дунав, Голија и др.), 7 приватних пансиона и 14 високо категорисаних вила. Укупна број лежаја којим општина располаже је знатан и износи око 15.000 од чега је у основним смештајним капацитетима има око 4.000 лежаја, домаћој радиности 10.500, а у оквиру сеоских домаћинстава још 400 лежаја (Стратегија одрживог развоја општине Чајетина, 2010). Поред смештајних присутни су и многи угоститељски објекти за исхрану и пиће (барови, ресторани, кафане, вајати, етно ресторани) али и рецептивне туристичке агенције (Гага турс, Златибор турист, Анитурс и др.) који су организатори локалне понуде.

Везе са емитивним тржиштима

Чајетина са Златибором има велику контрактивну зону што је директно условљено и добрим везама са туристичком тражњом у местима њиховог домицила. Поред великог броја излетника из Златиборског округа и њему припадајућим општинама, бројне домаће госте чине житељи Београда и Новог Сада као и других већих градских центара. Присутан је и значајан број туриста „са друге стране Дрине“ односно Републике Српске али и Црне Горе због изражене транзитне улоге пута

који води из Црне Горе ка северу наше земље и даље ка централној, западној и источној Европи (Јовичић, 2009). Од иностраних туриста најбројнији су житељи земаља бивше СФРЈ међу којима предњаче Словенци и Хрвати нарочито током зимске сезоне и новогодишњих празника док су гости из других емитивних подручја Европе мање заступљени. Чајетина је од Београда удаљена 230 km, Подгорице 180 km, а од Сарајева 200 km. Ипак после Београда и тик уз Врњачку Бању инострани туристи најчешће посећују Златибор као туристичку дестинацију.

3. Фактори подршке

Инфраструктура и приступачност

Општина Чајетина доста улаже у пратећу инфраструктуру. У погледу путне инфраструктуре она располаже са укупно 353 km изграђених путева, од чега је 250 km локалних путева, 70 km регионалних и 33 km магистралних путева. Територија општине покривена је мрежом путева чију структуру чине: 1. магистрални пут М – 21 према Црној Гори, тзв. „Јадранска магистрала“ и 2. регионални путеви R – 112 према Републици Српској, R – 228 према Ариљу, R – 252 према Ужицу, R – 253 према Крсту и Рибници и R – 230 према Сирогојну као и мноштво локалних путева. Преко овог простора пролази и пруга Београд – Бар (станица Бранешци), а непосредној близини се налази и војни аеродром „Поникве“ удаљен од Чајетине 20 km, где се очекује његова активација у комерцијалне сврхе. Удаљеност од аеродрома „Никола Тесла“ у Сурчину је 240 km. У плану је и изградња модерне трансферзалне саобраћајнице Е – 761 од Бихаћа (БиХ) преко Ужица и Чачка долином Западне Мораве и Појата ка Зајечару и граници са Бугарском (Просторни план општине Чајетина, 2006). Систем водоснабдевања општине се врши са акумулације „Рибница“ која тренутно покрива 80% територије. Телекомуникациона инфраструктура покрива 85% општина и она је на задовољавајућем нивоу. У области електроенергије изграђено је 293 km далеководне преносне мреже и 565 km нисконапонске мреже. Ова мрежа је повезана у оквиру 164 трафостанице. Покривеност становништва са електричном енергијом је 99% (<http://www.cajetina.org.rs>). У плану је и гасификација општине и прикључење на гасоводну мрежу ради економске и еколошке оправданости (очувања еколошки здраве и чисте средине).

Комуналне услуге

Ове активности налазе се у надлежности два комунална предузећа и то Јавног комуналног предузећа „Златибор“ – Чајетина и Јавног комуналног предузећа „Дубоко“ – Ужице. ЈКП „Златибор“ се бави одржавањем водовдне и канализационе мреже, јавних површина, уклањањем отпада и зимским одржавањем. Ово предузеће има на располагању комплетну механизацију за вршење услуга реконструкције путне мреже. Оно такође води бригу о постројењу за прераду воде у Рибници, а и о робној пијаци и паркинг простору на Златибору и санитарној депонији „Брегови“ (<http://www.cajetina.org.rs>). Са друге стране, ЈКП „Дубоко“ је задужено за изградњу и унапређење регионалног система управљања комуналним отпадом при чему преузима сав комунални отпад из девет локалних самоуправа са површином депоније од 5.300 m² обухватајући 335 насеља са преко 350.000 становника. То је први пројекат те врсте у Србији настао уз подршку Владе Републике Србије и Европске Уније на пољу скупљања и селекције отпада, а све у циљу заштите средине која посебно долази до изражаја у оквиру туристичких центара (ЈКП „Дубоко“ – Ужице, 2014).

Гостољубивост

Локално становништво се пријатно опходи према туристима, а све у циљу успешне промоције своје понуде. Они то чине кроз пласман својих локалних производа (пршуте, сира, ракије, џемова, јагњећег печења и др.) али и кроз едукацију гостију у погледу њиховог учешћа у традиционалним активностима (агроактивности, фолклор у оквиру КУД – а „Златибор“, презентације рукотворина).

Предузетништво

Општина Чајетина нема неке велике капацитете за запошљавање. У току 2012. године од 14.745 становника Чајетине било је запослено 2.819 људи (Републички завод за статистику - Општине у Србији, 2013). Учешће радног континента (15–64) износило је 65,4% што је ниже од републичког просека од 68,3%. Од тога у примарном сектору је било запослено 510/18,1% (510 запослених – сви у оквиру категорије пољопривреда, шумарство и рибарство), у секундарном 648/23,0% (388 или 13,8% у прерађивачкој индустрији), терцијарном 907/32,3% (633 или 22,4% у оквиру услуга смештаја и исхране) док је кварталном сектору било 26,7% (њих 382/13,5% у здравству и 270/9,6% у образовању. Просечна зарада у општини за период јануар – децембар износила је 31.893 динара што је за око 10.000 динара ниже од републичког просека који је износио 41.377 динара (Републички завод за статистику - Општине у Србији, 2013). Нижи просек зарада последица је слабијег развоја секундарног сектора (изузев прерађивачке индустрије), великог учешћа пољопривреде али и сектора туризма у којем зараде и даље нису на високом нивоу.

Политичка воља

Клима за улагање на локалном нивоу у потпуности је подређена развоју туризма. Она се огледа у постојању већег броја планских докумената који се посредно или непосредно односе на туризам. Међу њима се посебно истичу стратегије (Стратегија локалног економског развоја Општине Чајетина из 2005. године, Стратегија одрживог развоја Општине Чајетина из 2010. године), локални акциони планови (Локални еколошки акциони план Општине Чајетина за период 2013-2017. године, Локални акциони план за младе за период 2010-2014.) и Пословни (мастер) план туристичке дестинације Златибор – Златар из 2007. године израђен од стране Факултета за туристички и хотелијерски менаџмент – Универзитета Сингидунум. Као хијерархијски надређени документи налазе се Просторни план општине Чајетина из 2006. године израђен од стране Саобраћајног института „ЦИП“ и Стратегија развоја туризма Републике Србије из 2005. године. Одлуком Скупштине Општине 2000. године формирана је Туристичка организација „Златибор“ која је наследник Туристичког савеза општине „Чајетина“ (<http://www.cajetina.org.rs/>). Према овим плановима основне делатности организације су унапређење и промоција туризма Златибора, подстицање изградње туристичке инфраструктуре и уређења простора, организовање и учешће у туристичким и другим манифестацијама и скуповима, као и друге активности које су непосредно везане за туризам.

4. Ситуациони услови

Локација

Општина Чајетина има периферан положај у оквиру граница Републике Србије. Налази се у границама Златиборског управног округа заузимајући површину од

647 km². Смештена је у југозападном делу Србије, са севера је окружена општином Ужице, са истока општином Ариље, са југоистока општином Нова Варош, на југу са општином Прибој, док се на западу граничи са Федерацијом БиХ тј. ентитетом Републиком Српском (насеље Семеѓево). У близини се налази и гранични прелаз Увац – Рудо према Републици Српској. Постојање једне од најфреквентнијих саобраћајница као што је пут ка Јадранском мору умањило је ефекте периферног положаја општине у оквиру наше земље (Просторни план општине Чајетина, 2006).

Безбедност

То је један од основних предуслова боравка у дестинацији. О безбедности туриста која је иначе на завидном нивоу брину представници Секретаријата унутрашњих послова Ужице - Одељења унутрашњих послова Чајетина са полицијском станицом на Златибору. Поред насеља подручје ОУП – а обухвата и државну границу према Босни и Херцеговини у дужини од 15 km (<http://www.cajetina.org.rs>). У оквиру овог секретаријата ради и Ватрогасно одељење у Чајетини. О здравственој безбедности поред Дома здравља Чајетина са здравственим станицама у Сирогојну, Љубишу, Јабланци и на Златибору брине и сектор за санитарни надзор и јавно здравље - Републичке санитарне инспекције. За нормалан боравак на овом простору бригу води и Сектор туристичке инспекције - Одељење за моравички и златиборски округ која послује у оквиру Министарства привреде. Она се брине о заштити права путника приликом боравка на територији општине (категоризација објеката, препоруке путницима, рекламације, лиценцирање и одузимање лиценце).

Цене

Цене пансионских и ванпансионских услуга варирају али у суштини могу да подмире потребе различитих сегмената тржишта. Оне се из сезоне и сезоне незнатно коригују, а понуда се обогаћује. Полупансион се већ може наћи од 2.500 динара и иде до 13.500 у двокреветном апартману хотела „Златибор – Мона“, док се ценовник ски услуга креће од 150 динара за тјубинг (скијање гумама на пластичној подлози лети и зими) па до полусатног коришћења моторних санки за 3.000 динара. Посета неким од културних атрактивности је приступачна свима, а креће се од 150 динара за посету „Стопића пећини“ и „Старом селу“ па до 600 динара за возњу чувеним „Ћиром“. За провођење рекреативног летњег боравка интересантна је и цена купалишних садржаја која се креће од бесплатног коришћења „Јокиног врела“, преко купалишта „Мушвете“ од 100 па до хотела „Чиготе“ где купање достиже 500 динара (<http://www.zlatibor.org.rs/>). Ценовних услуга исхране и пића као и робе на мало је разнолик и не разликује се превише од осталих центра у Србији.

Међузависност дестинација

Конкуренцију чајетинске општине чине суседне општине које се налазе у оквиру Туристичке организације регије „Западна Србија“ од којих се посебно истичу општине Нова Варош, Прибој и Ариље, али Златибору паритет чине и дестинације Мокре Горе, Таре и Голије. Предност општине Чајетина јесте што се на њеној територији налази Златибор као туристички центар који се истиче по својој понуди и разноврсном природном и културном богатству. Према мастер плану „Златибор – Златар“ на темељу бенчмарк анализе која је извршена на основу неколико

критеријума** издвојено је следећих пет конкурентских међународних дестинација и то: Salzkammergut (Аустрија), Interlaken (Швајцарска), Sinaia (Руминија), Vysoke Tatry (Словачка), Блед (Словенија), Банско (Бугарска) и Закопане (Пољска) (Мастер план Златибор - Златар, 2007). Оно што треба следити јесте стварање целогодишње комплексне понуде засноване на високом стандардима и примени савремених технологија уз могућност задржавања постојеће (конкурентне) цене у односу на друге центре.

Имиџ

Чајетина са Златибором има изграђени реномирани имиџ планинске дестинације ширег региона Југоисточне Европе. У својој понуди истиче могућности развоја зимског – спортско рекреативног, здравственог, летњег рекреативног, конгресно – пословног, манифестационог, образовног, сеоског (етно) па и транзитног туризма. Свој имиџ је изградила истичући своју понуду на домаћим сајмовима туризма у Београду и Новом Саду али и иностраним на којима учествује Туристичка организација Србије. Посебно су битни односи са јавношћу кроз континуиране промотивне кампање приликом посете новинара из Француске, Италије, Немачке, Велике Британије, Израела, Хонгконга (Le Mond, WAZ Mediengruppe, Suddeutsche Zeitung, CNN Traveller Magazine). Нека предузећа стварају сопствено име као што је Институт „Чигота“ који заједно са руским партнером води кампању на огромном руском тржишту. Поред присуства у понуди домаћих организатора путовања, богатство овога краја се налази у програмима иностраних организатора у којима се може провести део одмора на пропутовању у погледу шире регионалне туре (британски организатор путовања „The Railway Touring Company“ и хонгконшки S.K.Y. Travel). Нема ничег бољег од доброг имена које се може створити само кроз добру и квалитену услугу, тако да у том циљу треба радити у наредном периоду (Мастер план Златибор- Златар, 2007).

Носећи капацитет

Однос између обима туристичке активности са једне и природних и створених вредности са друге стране на овом простору је одавно прешао граничне параметре. Она се огледа у непланској изградњи, раубовању ресурса и енормном загађењу животне средине чврстим отпадом. Највећи проблем представља велики број викендица без локацијских дозвола са нерегулисаним водоводном и канализационом мрежом уз пораст употребе нових материјала који нису у складу са архитектуром овог простора. Даљи развој масовног туризма уз повећање броја посетилаца је други велики проблем јер би требало више тежити селективним облицима уз истовремену заштиту простора и увођења нових законом дефинисаних подручја у погледу Парка природе „Златибор“, иначе у догледном периоду може доћи до девастације кључних туристичких мотива ове дестинације.

5. Менаџмент дестинације

Менаџмент туристичке дестинације обухвата организацију, маркетинг, квалитет услуга, истраживање, кадрове, инвестиције, посетиоце, управљање ресурсима и кризни менаџмент (Јовичић, 2011). Имајући у виду велики значај туризма у погледу запослености, оживљавања и покретања низа пратећих привредних и

** географски положај, сличности у географским карактеристикама, сличности у инфраструктури и постојање природно – лечилишног фактора.

непривредних делатности морамо навести основне постулате концепције/смерница развоја туризма општине Чајетина:

- примена принципа одрживог развоја у свим видовима туристичког привређивања
- формирање туристичке понуде која би обухватила све туристичке садржаје општине
- успостављање стратешко – јавног партнерства у области развоја туризма
- активирање сеоских насеља у сврху туризма односно заштите културно – историјске баштине
- усаглашавање развојних приоритета из области туризма унутар региона
- израда маркетиншког плана развоја различитих облика туризма кроз промотивне и информационе кампање
- побољшање материјалне базе кроз оснивање услужног центра за инвестирање (поједностављено добијање документације за инвестирање у хотелијерство)
- успостављање интересекторских односа свих актера на републичком, окружном и локалном нивоу (нарочито саобраћаја, трговине, привреде, спорта и културе)
- уређење туристичких актракција за пријем и боравак посетилаца (пројекти уређења пећина, видиковаца, тематских рута итд)
- дефинисање законских оквира у погледу одговорности за поједине активности које се спроводе у простору везане за туризам

У наредном периоду нарочито треба радити на побољшању и осавремењавању инфраструктуре у виду „greenfield“ инвестиција и истовременог подизања квалификационе структуре запослених у туризму што ће несумњиво довести до подизања квалитета и до привлачења већег броја тако жељених иностраних гостију и већег девизног прилива. Све је то могуће само ако се прате околности у глобалном поретку и кроз кризни менаџмент антиципирају промене које се могу позитивно или пак негативно одразити на нашу дестинацију.

6. Политика дестинације, планирање и развој

Имајући у виду туризам као приоритетну развојну шансу, општи дугорочни циљ представља подстицање развоја туристичких подручја са најповољнијим могућностима за максимално продужење туристичке сезоне и повећање степена искоришћености капацитета туристичке понуде, као и организовање, уређење, заштиту и коришћење туристичких простора уз целовиту примену закона (и правилника) који се односе на заштиту животне средине, природе, природне и културне баштине, а све у смислу њеног одрживог коришћења и утицаја на развој осталих привредних грана општине. Да би се то остварило неопходно је извршити неколико секторских/оперативних задатака (Програм развоја – Чајетина, 2011):

- регистровати, установити врсту и просторни размештај туризма
- формирати јединствену базу свих туристичких ресурса
- израдити програме за укључивање других локалних делатности у туристичко привређивање
- кроз побољшање односа локалних - републичких органа и адекватну маркетинг промоцију привући инвеститоре

- подићи ниво инфраструктурне опремљености
- задржати и унапредити ниво животне средине у складу са концептом одрживог развоја и Агенде 21
- градити нове и квалитетне смештајне капацитете (објекате) у складу са носећим капацитетом дестинације
- формирати бренд/имиџ туристичке дестинације
- израдити понуду прилагођену боравку у вансезонским месецима
- едуковати и информисати локално становништво о значају туризма

На основу свих показатеља и постављеног циља, а и концепције на територији општине Чајетина се могу издвојити следећи плански приоритети оствариви до 2016. године:

- „*здрава природа – здрав туризам*“ – везује се рурални део општине Чајетина (изузетак су насеља Златибор и Чајетина) у смислу стављања дела општине под одређени режим заштите уз дефинисање облика туризма прикладних за поједине локалитете.
- *пројекат „попис културне баштине – траг за будућност“* – односи се на читаву општину у погледу евидентирања свих невалоризованих објеката културе који се улагањем рада и средстава могу привести намени и добити употребну вредност.
- *пројекат „локална туристичка инспекција – у нашем је интересу“* – спроводиће се у свим деловима општине у којима постоје регистрована домаћинства, угоститељски, смештајни и други комплементарни објекти при чему ће локални едуковани радници спроводити контролу таквих објеката спуштајући надлежност са републичког на „непосредни, комшијски ниво“ (прицип *top – down*) указујући на опасности поступања према једином дому који поседујемо – „Чајетини и њеној природи“.
- *пројекат „ваше мишљење нам значи“* – спроводиће се на пунктовима широм општине, али и у индивидуалним објектима (тајно, путем анкета) испитивањем мишљења посетилаца о проблемима, понуди и могућностима за њено побољшање.
- *пројекат „гондола“* – односи се на данас афирмисане терене за скијање пре свега Чигота и Торник, а у каснијим фазама Лиска и Муртеница. На тај начин ће се обезбедити квалитетнији превоз скијаша до жељених терена налик на све друге европске центре зимско – спортског туризма.
- *пројекат „Сирогојно – слика Србије“* – односи се на истоимено насеље где се настоји искористити популарност музеја „Старо село“ и чувене моде „плетилца Сирогојно“ у домаћим оквирима за наступ на иностраном тржишту које захтева очуване, аутохтоне одлике живота из свих крајева света. У наведеном планском периоду треба остварити контакте са највећим туроператорима и обезбедити услове за долазак првих већих група иностраних посетилаца.
- *пројекат „Златибор – лидер конгресног туризма“* – мисли се на сам туристички центар Златибор који би улагањем страних инвеститора могао да се профилише као лидер конгресног туризма Србије у рангу са Београдом истичући неке своје предности (клима, амбијент, аутентичност, бројне природне и културне вредности, цене итд.). У првој фази плана реално је очекивати изградњу једног до два објекта већих капацитета опремљена аудио и визуелном опремом и другим садржајима у складу са постављеним стандардима у тој области.

- *пројекат „невалоризовани минерални и термални извори“* – на простору насеља Рибница, Рожанство и Бранешци постоји могућност употребе воде за флаширање али што је битније и балнеолошке сврхе (бања Вапа код Рожанства), чиме би овај простор осим епитета ваздушне бање имао и статус бање са употребом термоминерале воде. У периоду до 2016. године требају се извршити геолошко – медицинска и техничка истраживања, припремити документацију за коришћење вода најпре за загревање објеката али и привредне сврхе (производња хране у пластеницима) па тек онда и њено коришћење у балнеолошке сврхе јер то захтева већа улагања и дужи период спровођења.
- *пројекат „итинерера“* – пре свега изградња железнице узаног колосека која би се повезала са постојећом Шарганском осмицом и даље ишла ка Вишеграду, али и путеви завичаја који би повезивали традиционалне архитектонске објекте (брвнаре, вајате), манифестације и гастрономску понуду златиборског краја. Када је реч о прузи узаног колосека очекује се израда неопходне документације, нарочито анализе утицаја по животну средину и прва фаза грубих земљишних радова јер се ради о неприступачном терену.
- *пројекат аутопут „Београд – Бољари – Бар“* (тзв. Јужни Јадран) – условио би повећану фреквенцију посетилаца уз изградњу пратећих садржаја (мотели, станице, одморишта) али уз примену модерне технике градње у односу према људима и околини. Уз постојећу документацију реално је очекивати завршетак радова на више деоница и њихово повезивање са већ постојећим магистралним правцем до потпуне изградње аутопута пуног профила на читавној деоници.

У даљој активности треба кроз рад државних органа, Туристичке организације „Златибор“ и надлежних државних органа радити на издвајању о означавању зона, тачака и кључних праваца на подручју општине. Треба применити различите правне, економско – финансијске, организационе и техничке инструменте за имплементацију овог веома захтевног плана и радити конитинуирано на евалуацији постигнутог.

7. Закључак

На основу наведених показатеља видели смо каква је улога туризма у општем привредном развоју општине Чајетина. Сазнали смо за енорман значај туристичког центра Златибор за афирмисање Чајетине али и читавог краја Западне Србије. Увидели смо да се досадашњи „стихијски“ развој мора успорити да би смо испоштовали крилатицу о равномерном еколошком, социјалном па потом и економском развоју. Указали смо значај постојања планских докумената и њихово поштовање уз присуство квалитетних кадрова и добру организацију на самом терену. На крају морамо напоменути да треба избалансирати улогу државе и приватних инвеститора где ће свако обављати свој део посла, држава инфраструктуру, легислативу и повољан амбијент за улагање, а инвеститори домаћинско понашање према нашим ресурсима.

Литература

1. Бјељац, Ж. (2010). *Туристичке манифестације у Србији*. Београд: Географски институт „Јован Цвијић“.
2. Бјељац, Ж. и сар. (2006). *Туризам у пограничном простору Србије према Босни и Херцеговини*. Зборник радова Географског факултета, (54), 163-182.
3. Група аутора. (2006). *Просторни план општине Чајетина*. Београд: Саобраћајни институт – ЦИП.
4. Група аутора. (2007). *Пословни (мастер) план туристичке дестинације Златибор – Златар*. Београд: Факултет за туристички и хотелијерски менаџмент.
5. Група аутора. (2010). *Стратегија одрживог развоја општине Чајетина*. Чајетина: Скупштина општина Чајетина.
6. Група аутора. (2011). *Програм развоја – Чајетина*. Чајетина: Скупштина општине Чајетина
7. ЈКП „Дубоко“ – Ужице. (2014). *Делатност предузећа*. преузето 9. јануара 2014, са <http://www.duboko.rs/>
8. Јовичић, Д. (2009). *Туристичка географија Србије*. Београд: Географски факултет.
9. Јовичић, Д. (2011). *Менаџмент туристичких дестинација*. Београд: Географски факултет.
10. Општина Чајетина. (2014). *Инфраструктура и јавна предузећа*. преузето 5. јануара 2014, са <http://www.cajetina.org.rs>
11. Републички завод за статистику Србије. (2013). *Општине у Србији 2012*. преузето 1. децембра 2013, са <http://webrzs.stat.gov.rs/>
12. Станковић, С. (2012). *Туристичке дестинације*. Београд: Завод за уџбенике
13. Туристичка организација Златибор. (2014). *Цене ванпансионских и пансионских услуга*. преузето 5. јануара 2014, са <http://www.zlatibor.org.rs/>
14. Crouch, G.I., Ritchie, J.R.B. (1999). Tourism, Competitiveness, and Societal Prosperity. *Journal of Business Research*, 44 (3), 137–152.

Примљено: 01.02.2014. Враћено на дораду 03.03.2014. Прихваћено: 07.03.2014.